

نقش جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد

فهیمة زراعت حرفه^۱، نوشیروان خضری مقدم^۲

چکیده

هدف این مطالعه، تعیین نقش جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد بود. روش پژوهش توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه روستاهای استان کرمان بودند. ۲۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی انتخاب شدند و پرسشنامه‌های جو عاطفی خانواده، رضایت از زندگی و گرایش به اعتیاد را تکمیل نمودند. نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی با گرایش به اعتیاد رابطه منفی معناداری دارند. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که رضایت از زندگی توانایی پیش‌بینی ۱۱ درصد از واریانس گرایش به اعتیاد را دارد. چنانچه جو عاطفی خانواده نوجوان نامناسب باشد و فرد میزان رضایت پایینی از زندگی داشته باشد، زمینه‌برای گرایش به اعتیاد در نوجوان فراهم می‌شود. می‌توان با افزایش رضایت از زندگی در نوجوانان از اعتیاد پیشگیری نمود.

کلیدواژه‌ها: جو عاطفی خانواده، رضایت از زندگی، گرایش به اعتیاد

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران، پست

الکترونیک: Fahimeh.Zeraatherfeh73@gmail.com

۲. استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

مقدمه

اعتیاد یکی از بحران‌های چهارگانه قرن بیست و یکم و در صدر تهدیدها و آسیب‌های اجتماعی و از غم‌انگیزترین معضلات جوامع امروزی است که اکثر جوامع مختلف به ویژه جامعه ما را به چالش کشیده است (طباطبایی چهر، ابراهیمی ثانی و مرتضوی، ۱۳۹۲). اعتیاد به مواد، به صورت انبوه متراکمی از پیامدهای منفی ناشی از مصرف مواد تعریف شده است که این پیامدها هر روز شدت پیدا می‌کنند و جهان با آمار حیرت‌آور شیوع مصرف مواد در دهه اخیر و بویژه در نوجوانان و جوانان مواجه است (سوریزایی، خلعتبری، کیخای فرزانه و رئیسی فرد، ۲۰۱۱). اعتیاد در نوجوانان و جوانان از اهمیت بسزایی برخوردار است چرا که بیش از نیمی از نیروهای مولد جامعه را نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند. در واقع شیوع مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان و جوانان به منزله کنارگذاشتن بیش از نیمی از نیروی کار محسوب می‌شود (محمدی، ۱۳۸۷). دوره نوجوانی زمان تجربه کردن و انتخاب‌های شخصی است و هویت شخص در این زمان شکل می‌گیرد، به همین دلیل نوجوانان و جوانان در برابر مصرف مواد و رفتارهای پرخطر بسیار آسیب‌پذیر هستند (سلم آبادی، سلیمی بجستانی، خیامی آبیز و جوان، ۱۳۹۴). ممکن است نوجوان مواد را به عنوان ابزاری نسبتاً ساده و مؤثر برای تجربه دنیای بزرگسالان بنگرد (موسوی نسب، شمس‌الدینی لری و منصوری، ۱۳۹۴). عوامل متعددی در گرایش به اعتیاد نقش دارند. جامعه‌شناسان، متخصصان و سایر اندیشمندان درباره علل گرایش به اعتیاد، نظریه‌هایی ارائه داده‌اند که در یک تقسیم‌بندی اجمالی به سه قسمت تقسیم شده‌اند: گروه اول عقیده دارند که چون این مواد وجود دارند و در دسترس افراد قرار می‌گیرند، افراد به سمت آن روی می‌آورند. گروه دوم آمادگی‌های روانی و ویژگی‌های شخصیتی را دلیل آن می‌دانند و گروه سوم بحران‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی را مطرح می‌کنند که افراد برای کاهش درد به سوی اعتیاد روی می‌آورند (فریدکیان، ۱۳۸۹).

یکی از عوامل مؤثر در تمایل و آمادگی به اعتیاد، جو عاطفی خانواده و میزان ارتباط مطلوب فرد با والدین است (عسگری، صفرزاده و قاسمی مفرد، ۱۳۹۰). خانواده کوچک‌ترین واحد اجتماع و نخستین محیط اجتماعی است که کودک را تحت مراقبت و

سرپرستی خود قرار می‌دهد (شکرکن، نیسی و سپه‌وند، ۱۳۸۸). خانواده محیط مهمی است که با طیف وسیعی از رفتارهای اجتماعی و هیجانی فرزندان ارتباط دارد (ماینر^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). توجه کردن به نیازهای روانی و زیستی فرزندان در فضای خانواده باعث کاهش مشکلات رفتاری و بحران‌های رشدی و روانی در آنان می‌شود (کیزنر و کر^۲، ۲۰۰۴). جو عاطفی خانواده یعنی چگونگی ارتباط و طرز برخورد و نظر افراد خانواده نسبت به هم، احساس‌ها و علاقه آن‌ها به یکدیگر و چگونگی دخالت یا عدم دخالتشان در کارهای اعضای دیگر و رقابت و همکاری آن‌ها با یکدیگر، می‌تواند در سلامت روان فرزندان مؤثر باشد (شریعتمداری، ۱۳۸۵). به طور کلی روانشناسان در تحقیقات خود به این نتیجه رسیده‌اند که خانواده مطلوب، خانواده‌ای است که امنیت عاطفی، احساس ارزشمندی، باور تعلق و مورد عشق و علاقه بودن را تأمین کند. در این خانواده‌ها افراد فرصت بیشتری برای رسیدن به استقلال و مسئولیت‌پذیری خواهند داشت و فرزندان، سازگاری مناسب‌تری دارند (نوبی نژاد، ۱۳۷۷). روابط عاطفی ضعیف بین اعضای خانواده، بی‌تفاوتی یا عدم نظارت والدین به کارهای فرزندان و اختلافات خانوادگی، عواملی هستند که می‌توانند در گرایش فرزندان به اعتیاد مؤثر باشند (شهریاری، دستجردی، حجت زاده، کیخایی و رمضانی، ۱۳۹۲؛ الهیاس^۳ و همکاران، ۲۰۱۵؛ پارسای، وی سینی، ماسیجیلیا، کولیس و نیبری^۴، ۲۰۰۹؛ رضایی، اسلامی و مهدی پور خراسانی، ۱۳۹۳؛ حجاریان و قنبری، ۱۳۹۲). اگر فضای عاطفی بین اعضای خانواده حالتی سرد، بی‌تفاوت و بسته داشته باشد به ایجاد رفتارهای مخاطره‌انگیز یا مصرف مواد منجر می‌شود (بابست، درن، اسچمیدلر، لپیتون و دمبو^۵، ۱۹۷۸). در خانواده‌هایی که روابط رضایت‌بخش و صمیمی وجود دارد، اعتیاد به مواد مخدر با احتمال کمتری رخ می‌دهد (سلنو^۶، ۱۹۸۷). طرد فرزندان توسط والدین در گرایش فرزندان به گروه‌های منحرف هم‌سن و مصرف مواد مخدر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (سیمونز و رابرتسون^۷، ۱۹۸۹). بررسی‌ها نشان

1. Meunier
2. Kiesner & Kerr
3. Alhyas
4. Parsai, Voisine, Marsiglia, Kulis & Nieri
5. Babst, Deren, Schmeidler, Lipton & Dembo
6. Selnow
7. Simons & Robertson

داده‌اند که بین احتمال سوء مصرف مواد و صمیمیت والدینی رابطه وجود دارد (گرنٲ^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). یک مطالعه نشان داد که کیفیت ضعیف روابط با والدین، عاملی پرخطر در گرایش به اعتیاد است (هیومل، شلتن، هرن، مور و بری^۲، ۲۰۱۳). مدرن و توماس^۳ (۲۰۰۱) در بررسی خود دریافتند که محیط خانواده، عامل اصلی در تعیین رفتار بزهکارانه است. نظارت والدینی به طور معکوس، در گیر شدن نوجوان در رفتارهای پرخطر نظیر مصرف مواد را پیش‌بینی می‌کند. هرچه میزان نظارت و کنترل والدین (البته متعادل و منطقی) در خانواده بیشتر باشد، به همان نسبت میزان ابتلای فرزندان به اعتیاد کمتر خواهد بود (کوترل^۴ و همکاران، ۲۰۰۷؛ گنجی، رهنمای نمین و شریفی، ۱۳۹۳). در مطالعه‌ای که با هدف بررسی رابطه نوع خانواده با بزهکاری نوجوانان انجام گرفت، نتایج نشان داد که بهترین پیش‌بینی‌کننده بزهکاری نوجوانان، کیفیت رابطه آن‌ها با والدین خود بوده است. به این معنی که بد بودن کیفیت روابط بین نوجوانان و والدین، مسبب بزهکاری بوده است (وین‌رایت و پاترسون^۵، ۲۰۰۶). سهیلی، دهشیری و موسوی (۱۳۹۴) در بررسی خود نشان دادند که سبک فرزند‌پروری طرد با گرایش به مصرف مواد رابطه مثبت و معنادار و سبک گرمی عاطفی با گرایش به مصرف مواد رابطه منفی و معنادار دارد. نتایج مطالعه عسگری و همکاران (۱۳۹۰) روی گروهی از دانشجویان نشان داد که جو عاطفی خانواده پیش‌بینی‌کننده معناداری برای گرایش به اعتیاد بود. علیزاده و دهقان‌نیری (۱۳۹۵) نیز در بررسی خود به این نتیجه دست یافتند که روابط خانوادگی و جو عاطفی خانواده از جمله عواملی هستند که نگرش به مواد مخدر را به طور معناداری پیش‌بینی می‌کنند.

یکی دیگر از متغیرهایی که می‌تواند در گرایش به اعتیاد مؤثر باشد، رضایت از زندگی است. رضایت از زندگی، ارزیابی کلی از کیفیت زندگی بر اساس ملاک‌های شخصی می‌باشد. افراد هنگامی سطوح بالای رضایت از زندگی را تجربه می‌کنند که شرایط زندگی آن‌ها با ملاک‌هایی که برای خود تعیین کرده‌اند مطابقت داشته باشد. رضایت از زندگی را می‌توان به عنوان جامع‌ترین ارزیابی افراد از شرایط زندگی خود در نظر گرفت

1. Grant
2. Hummel, Shelton, Heron, Moore & Bree

3. Mathern & Thomas
4. Cottrell
5. Wainright & Patterson

(داینر، ۲۰۰۰). رضایت از زندگی بالا می تواند عامل پیشگیری در گرایش به اعتیاد نوجوانان باشد (تاناکا، عفیفی، واتن، بویل و مک میلان، ۲۰۱۵). افراد دارای رضایت از زندگی بالا ارزیابی مثبتی درباره رویدادهای زندگی دارند. درحالی که افراد دارای رضایت از زندگی پایین، شرایط و رویدادها را نامطلوب ارزیابی می کنند و به همین جهت هیجانات نامطلوب مانند اضطراب، افسردگی و پرخاشگری را تجربه می کنند. این هیجانات منفی گرایش نوجوانان به اعتیاد را افزایش می دهد، چرا که آن ها ممکن است برای رهایی از رنج و ناراحتی و دستیابی به آرامش به مصرف مواد بپردازند (عفتی دیوشلی، کافی ماسوله و دل آذر، ۱۳۹۰؛ کاپلان و سادوک، ۱۳۸۹). تارتاگلیا، میجلیتا و گاتینو^۳ (۲۰۱۷)، در پژوهش خود دریافتند که بین میزان رضایت از زندگی و مصرف ماری جوانا رابطه منفی وجود دارد، به طوری که میزان مصرف ماری جوانا در افرادی که رضایت از زندگی پایینی دارند، بیشتر بود. در مطالعه ای که به منظور ارتباط بین رضایت از زندگی و گرایش نوجوانان به اعتیاد انجام شد، نتایج نشان داد که نوجوانانی که از زندگی خود رضایت پایینی دارند بیشتر به اعتیاد گرایش پیدا می کنند (شک و لانگ^۴، ۲۰۱۳). نتایج مطالعه موسوی نسب و همکاران (۱۳۹۴) نیز نشان داد که رضایت از زندگی رابطه منفی با نگرش به اعتیاد دارد و افرادی که رضایت از زندگی بالاتری دارند، نسبت به مواد نگرش منفی تری دارند. در واقع افراد با رضایت از زندگی بالا هیجان های مثبت بیشتری را تجربه می کنند، از گذشته و آینده خود و دیگران رویدادهای مثبت بیشتری را به یاد می آورند و از پیرامون خود ارزیابی مثبتی دارند (تیم^۵، ۲۰۱۰).

با توجه به آسیب پذیری دوره نوجوانی و از آنجا که در صورت ابتلا به اعتیاد، همه جنبه های زندگی فردی و اجتماعی نوجوان تحت تأثیر قرار می گیرد، هرگونه تلاشی که در راستای شناسایی عوامل مؤثر در گرایش به اعتیاد صورت گیرد ارزشمند است. بنابراین، این تحقیق به دنبال تعیین نقش جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی در پیش بینی گرایش به اعتیاد دانش آموزان بود. سوال اصلی پژوهش حاضر این بود که آیا بین جو

1. Diener
2. Tanaka, Afifi, Wathen, Boyle & Macmillan

3. Tartaglia, Miglietta & Gattino
4. Shek & leung
5. Thimm

عاطفی خانواده و رضایت از زندگی با گرایش به اعتیاد در دانش آموزان رابطه وجود دارد؟ و آیا این متغیرها می توانند گرایش به اعتیاد را در دانش آموزان پیش بینی کنند؟

روش

جامعه، نمونه، روش نمونه گیری

مطالعه حاضر از نوع مطالعات توصیفی — همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش آموزان پسر دوره‌ی متوسطه دوم در روستاهای استان کرمان تشکیل می دادند که در سال تحصیلی ۱۳۹۶ - ۱۳۹۵ مشغول به تحصیل بودند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای استفاده شد. بدین صورت که از بین روستاهای دو بخش گلبافت و شهداد استان کرمان، ۶ روستا انتخاب شدند و از هر روستا، ۱ مدرسه و از هر مدرسه نیز ۴ کلاس (جمعاً ۲۴ کلاس) انتخاب گردید. در نهایت ۲۱۰ دانش آموز، نمونه‌ی نهایی این پژوهش را تشکیل دادند که پس از جمع آوری پرسشنامه‌ها، ۱۰ پرسشنامه به دلیل مخدوش بودن حذف شدند و در مجموع ۲۰۰ پرسشنامه مورد تحلیل قرار گرفت.

ابزار

مقیاس جو عاطفی خانواده^۱: مقیاس جو عاطفی خانواده توسط هیل برن^۲ در سال ۱۹۶۴ (به نقل از موسوی شوشتری، ۱۳۸۱) جهت سنجش میزان مهرورزی در تعاملات کودک - والد ساخته شد و در بردارنده ۸ خرده مقیاس محبت، نوازش، تأیید کردن، تجربه‌های مشترک، هدیه دادن، اعتماد، تشویق و احساس امنیت است. این مقیاس شامل ۱۶ سؤال است که هر دو سؤال به یک خرده مقیاس مرتبط است. پاسخ به سؤالات به صورت مقیاس لیکرت و رتبه‌بندی پنج گزینه‌ای است و هر آزمودنی نمره‌ای بین ۱۶ تا ۸۰ کسب می کند. کسب نمره بالا نشانه جو عاطفی مناسب و نمره پایین نشانه جو عاطفی نامطلوب است. رحمانی (۱۳۹۰) ضریب پایایی آزمون جو عاطفی خانواده را از طریق آلفای کرونباخ ۰/۸۳ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد.

مقیاس رضایت از زندگی^۱: این پرسش نامه توسط داینر، ایمونس، لارسن و گریفین^۲ (۱۹۸۵) ساخته شده است و پنج گویه دارد که توسط آزمودنی بر اساس یک مقیاس ۷ درجه‌ای پاسخ داده می‌شود. دامنه نمرات این مقیاس از ۵ تا ۳۵ است. داینر و همکاران (۱۹۸۵) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را ۰/۸۷ و ضریب اعتبار باز آزمایی آن را ۰/۸۲ گزارش کرده‌اند. همچنین بیانی، کوچکی و گودرزی (۱۳۸۶) ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس را ۰/۹۳ گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس ۰/۸۴ به دست آمد.

مقیاس ایرانی آمادگی اعتیاد^۳: این مقیاس با توجه به شرایط روانی - اجتماعی جامعه ایرانی توسط زرگر (۱۳۸۵) ساخته شد که از دو عامل تشکیل شده و دارای ۳۶ ماده به اضافه ۵ ماده دروغ سنج است. نمره گذاری هر سؤال بر اساس طیف لیکرت از صفر (کاملاً مخالفم) تا ۳ (کاملاً موافقم) است. در روایی ملاکی، مقیاس آمادگی به اعتیاد دو گروه معتاد و غیر معتاد را به خوبی از یکدیگر تمیز داده است. روایی سازه مقیاس از طریق همبسته کردن آن با مقیاس ۲۵ ماده‌ای فهرست علائم بالینی ۰/۴۵ محاسبه و معنادار گزارش شده است. آلفای کرونباخ این مقیاس ۰/۹۰ گزارش شده است (زرگر، نجاریان و نعمانی، ۱۳۸۷). آلفای کرونباخ در این پژوهش برابر با ۰/۸۹ بود.

یافته‌ها

به منظور بررسی رابطه جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی با گرایش به اعتیاد از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد و جهت تعیین نقش جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی در پیش بینی گرایش به اعتیاد از تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد. آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	انحراف استاندارد
جو عاطفی خانواده	۵۹/۳۹	۱۲/۰۶
رضایت از زندگی	۲۰/۸۸	۷/۳۴
گرایش به اعتیاد	۲۶/۸۱	۱۴/۵۵

ماتریس همبستگی و آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳
۱- جو عاطفی خانواده	۱		
۲- رضایت از زندگی	**۰/۴۷	۱	
۳- گرایش به اعتیاد	** -۰/۲۲	** -۰/۳۳	۱

** $P < 0/01$

چنانچه از جدول ۲ مشاهده می‌شود بین جو عاطفی خانواده و گرایش به اعتیاد ارتباط منفی و معناداری وجود دارد ($r = -0/22, P < 0/01$). بین رضایت از زندگی و گرایش به اعتیاد نیز رابطه منفی و معناداری وجود دارد ($r = -0/33, P < 0/01$). به منظور تعیین نقش جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد، از رگرسیون گام به گام استفاده شد. قبل از استفاده از این آزمون، مفروضه‌هایی که استفاده از آن را مجاز می‌شمارند، مورد بررسی قرار گرفت. این تحلیل دارای پیش فرض‌های نرمال بودن، عدم وجود هم خطی بین متغیرهای پیش‌بین و استقلال خطاها می‌باشد. نتایج نشان داد که مدل رگرسیون مورد نظر در سطح خطای ۰/۰۱ خطی است، یعنی حداقل یکی از متغیرهای پیش‌بین، قدرت پیش‌بینی کنندگی متغیر ملاک را دارد. هم‌چنین با توجه به اینکه مقدار آماره دورین-واتسون^۱ بین ۱/۵ تا ۲/۵ قرار داشت (۱/۹۹) بنابراین شرط استقلال خطاها برقرار بود و از همه پیش شرطها مهمتر، برقراری نرمال بودن توزیع مقادیر خطا بود (سطح معناداری آزمون کولموگروف اسمیرنوف خطای استاندارد شده = ۰/۳۴). بنابراین با توجه به برقراری همه این پیش فرضها، می‌توان از رگرسیون استفاده کرد. نتایج رگرسیون در

جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: نتایج رگرسیون گام به گام گرایش به اعتیاد از روی جو عاطفی خانواده و

رضایت از زندگی

گام	متغیر پیش‌بین	B	β	R	R ²	خطای استاندارد برآورد
۱	رضایت از زندگی	-۰/۶۶**	-۰/۳۳	-۰/۳۳**	۰/۱۱	۱۳/۷۶

**P < ۰/۰۱

همانگونه که از جدول ۳ مشاهده می‌شود، معادله مورد نظر یک گام داشته است که در این گام، تنها متغیر رضایت از زندگی توانسته است وارد معادله رگرسیون شود به طوری که ۱۱ درصد از واریانس گرایش به اعتیاد را تبیین می‌کند ($R=0/33$). اما متغیر جو عاطفی خانواده نقش معناداری در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد نداشته است و بنابراین وارد معادله نشده است ($P>0/05$).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد انجام شد. نتایج نشان داد که بین جو عاطفی خانواده و گرایش به اعتیاد رابطه منفی معناداری وجود دارد. از این یافته این گونه استنباط می‌شود که هر چه جو عاطفی خانواده افزایش یابد گرایش به اعتیاد کاهش می‌یابد. نتایج پژوهش در این بخش با یافته‌های به دست آمده توسط وین‌رایت و پاترسون (۲۰۰۶)، گرت و همکاران (۲۰۱۱)، هیومل و همکاران (۲۰۱۳)، الهیاس و همکاران (۲۰۱۵)، شهریاری و همکاران (۱۳۹۲) و عسگری و همکاران (۱۳۹۰) همسو است. علیزاده و دهقان‌نیری (۱۳۹۵) نیز در بررسی خود دریافتند که جو عاطفی خانواده از جمله عواملی است که نگرش کلی به مواد مخدر را به طور معناداری پیش‌بینی می‌کند. رضایی و همکاران (۱۳۹۳) و حجاریان و قبری (۱۳۹۲) نیز نتیجه‌گیری کردند که روابط نامناسب والدین و اختلافات خانوادگی از جمله عواملی هستند که در گرایش به اعتیاد نقش دارند. در تبیین این یافته می‌توان گفت که احتمالاً مهم‌ترین نهادی که بر روی نوجوانان تأثیر دارد و آن‌ها را برای گرایش به اعتیاد یا بازدارندگی از آن ترغیب می‌نماید؛ خانواده است. بی‌تردید خانواده یکی از مؤثرترین عوامل گرایش یا عدم گرایش به اعتیاد و ترک اعتیاد به شمار می‌آید. زمانی که تعاملات اعضای

خانواده صمیمانه و توأم با احترام متقابل باشد می تواند به عنوان سدی نیرومند در برابر گرایش به اعتیاد اعضا عمل نماید (سلیمی، گوهری، کرمانشاهی و جاودان، ۱۳۹۴). بنابراین اگر اعضای جامعه و به ویژه والدین از تأثیر جو عاطفی خانواده و عملکرد خود، بر سلامت و شکوفایی فرزندان آگاه باشند، سعی خواهند کرد که فضایی آرام، متعادل و حمایت کننده را برای فرزندان خود فراهم کنند (نعامی و پیمان‌نیا، ۱۳۹۳).

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر این بود که بین رضایت از زندگی با گرایش به اعتیاد رابطه منفی معناداری وجود داشت. بدین معنا که هر چه رضایت از زندگی افزایش یابد گرایش به اعتیاد کاهش می یابد. این یافته با نتایج آن دسته از مطالعات همخوانی دارد که در آن‌ها نشان داده شده که هر چه رضایت از زندگی کمتر باشد، گرایش به اعتیاد بیشتر است (تارتاگلیا و همکاران، ۲۰۱۷). افرادی که رضایت از زندگی بالاتری دارند، نسبت به مواد نگرش منفی تری دارند (موسوی نسب و همکاران، ۱۳۹۴). بنابراین می توان گفت افرادی که رضایت بالایی از زندگی دارند، از توانایی بیشتری جهت کنار آمدن با تنش‌ها و مشکلات زندگی برخوردارند و این امر سبب می شود که به هنگام مواجه با موقعیت‌های استرس‌زا، کمتر به سمت مواد گرایش یابند.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که از بین متغیرهای پیش‌بین یعنی جو عاطفی خانواده و رضایت از زندگی، تنها متغیر رضایت از زندگی بصورت معکوس و معناداری گرایش به اعتیاد را پیش‌بینی می‌نماید. در واقع ۱۱ درصد از واریانس گرایش به اعتیاد توسط رضایت از زندگی قابل پیش‌بینی است. این یافته با نتایج پژوهش شک و لانگ (۲۰۱۳) همخوانی دارد. در تبیین این یافته می توان گفت افرادی که رضایت بالایی از زندگی دارند، به آینده امیدوارترند، بیشتر علاقه مند به ایفای نقش در جامعه هستند، اوقات فراغت پرشورتری برای خود فراهم می کنند و عمدتاً دارای هیجانات مثبت هستند (میرزائی تشنیزی، پورشهریاری و شیبانی، ۱۳۸۸). این افراد خوشی و لذت زیاد و ناراحتی کمی دارند و در زندگی شان احساس رضایت دارند (داینر، ۲۰۰۰). وجود همین ویژگی‌ها سبب می شود که فرد به سمت اعتیاد گرایش پیدا نکند. در واقع زمانی که افراد، کیفیت زندگی خود را بر اساس مجموعه‌ای از ملاک‌ها ارزشیابی می کنند، اگر میان ملاک‌ها و آرزوهای

شخصی‌شان با وضعیت فعلی آن‌ها توازن برقرار باشد احساس رضایت بیشتری از زندگی خود دارند (خلعبری و بهاری، ۱۳۸۹). اگرچه اشخاص مختلف در زمینه مؤلفه‌های مهم یک زندگی خوب از جمله روابط موفق و مناسب با یکدیگر توافق دارند، اما به این مؤلفه‌ها وزن‌های متفاوتی می‌دهند. بنابراین زمانی که ارزیابی عمومی فرد نسبت به کلیت زندگی مثبت باشد، حتی اگر شرایط خانوادگی فرد کاملاً مساعد و مطلوب نباشد، این ارزیابی مثبت از شرایط و احساس رضایت از زندگی می‌تواند به عنوان یک عامل محافظ در برابر گرایش به اعتیاد عمل نماید.

جامعه آماری پژوهش حاضر محدود به دانش‌آموزان بود لذا در تعمیم نتایج باید احتیاط نمود. پیشنهاد می‌شود که در تحقیقات آینده، به انجام پژوهش در هر دو جنس و در سنین و مقاطع مختلف تحصیلی پرداخته شود و جنبه‌های عاطفی نیز مورد مطالعه قرار گیرند تا نتیجه دقیق‌تری از موضوع به دست آید. با توجه به نتایج این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که از جمله عوامل مهم در گرایش به اعتیاد نوجوانان، نامطلوب بودن فضای عاطفی خانواده و پایین بودن میزان رضایت از زندگی است. از آنجایی که پیشگیری همیشه مقدم بر درمان و امری آسان و مقرون به صرفه است، پیشنهاد می‌شود که والدین در خانواده، فضایی آرام، صمیمی و حمایت‌کننده را برای فرزندان خود فراهم آورند تا نوجوانان در دوره حساس نوجوانی، به هنگام مواجهه با مشکلات برخاسته از خانواده و سایر حوزه‌ها جهت کسب آرامش و تسکین روحی به سمت مواد گرایش پیدا نکنند. هم‌چنین برنامه‌ریزی و توجه بیشتر مسئولین آموزش و پرورش جهت ارتقاء رضایت از زندگی برای دانش‌آموزان به منظور داشتن جامعه‌ای سالم امری ضروری است.

منابع

- بیانی، علی اصغر؛ کوچکی، عاشور محمد و گودرزی، حسنیه (۱۳۸۶). اعتبار و روایی مقیاس رضایت از زندگی. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*، ۳(۱۱)، ۲۶۵-۲۵۹.
- حجاریان، احمد و قبری، یوسف (۱۳۹۲). شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر در گرایش جوانان روستایی به اعتیاد در مناطق روستایی شهرستان اصفهان. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۷(۲۷)، ۶۷-۷۸.
- خلعبری، جواد و بهاری، صونا (۱۳۸۹). ارتباط بین تاب‌آوری و رضایت از زندگی. *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۱(۲)، ۸۳-۹۴.

- رحمانی، پریسا (۱۳۹۰). بررسی شیوه‌های فرزندپروری و جو عاطفی خانواده کودکان مبتلا به اضطراب فراگیر و کودکان فاقد اضطراب. *علوم تربیتی*، ۴ (۱۳)، ۶۷-۷۷.
- رضایی، احمد؛ اسلامی، بهروز و مهدی پور خراسانی، ملیحه (۱۳۹۳). نقش خانواده در گرایش جوانان به اعتیاد در شهرستان ورامین. *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان*، ۵ (۱۵)، ۵۰-۲۷.
- زرگر، یدا... (۱۳۸۵). *ساخت مقیاس ایرانی آمادگی اعتیاد*، دومین کنگره انجمن روان‌شناسی ایران، تهران. زرگر، یدا...؛ نجاریان، بهمن و نعمانی، عبدالزهرا (۱۳۸۷). بررسی رابطه‌ی ویژگی‌های شخصیتی (هیجان‌خواهی، ابراز وجود، سرسختی روان‌شناختی)، نگرش مذهبی و رضایت زناشویی با آمادگی اعتیاد به مواد مخدر در کارکنان یک شرکت صنعتی در اهواز. *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی*، ۳ (۱۴)، ۳۷-۴۵.
- سلم آبادی، مجتبی؛ سلیمی بجزستانی، حسین؛ خیامی آئیز، حمزه و جوان، رضا (۱۳۹۴). سهم ابعاد فرسودگی تحصیلی، تاب‌آوری و استرس ادراک شده در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد دانش‌آموزان. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۹ (۳۳)، ۲۱-۳۹.
- سلیمی، هادی؛ گوهری، شیوا؛ کرمانشاهی، فاطمه و جاودان، موسی (۱۳۹۴). پیش‌بینی گرایش به اعتیاد بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده در دانش‌آموزان. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۹ (۳۴)، ۶۶-۵۳.
- سهیلی، مهین؛ دهشیری، غلامرضا و موسوی، سیده فاطمه (۱۳۹۴). گرایش به سوء مصرف مواد مخدر: بررسی مؤلفه‌های پیش‌بین سبک فرزندپروری، استرس و تیپ شخصیتی D. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۹ (۳۳)، ۹۱-۱۰۶.
- شریعتمداری، علی (۱۳۸۵). *روان‌شناسی تربیتی*. تهران: امیرکبیر.
- شکرکن، حسین؛ نیسی، عبدالکاظم و سپه‌وند، اسفندیار (۱۳۸۸). مقایسه هیجان‌خواهی، عزت‌نفس، جو عاطفی خانواده و وضعیت اجتماعی-اقتصادی در نوجوانان پسر بزه‌کار و عادی. *مجله دست‌آوردهای روان‌شناختی*، ۱۶ (۱)، ۱۰۷-۱۲۴.
- شهریاری، شیرین؛ دستجردی، رضا؛ حجت‌زاده، نسرین؛ کیخایی، راضیه و رمضان، عباسعلی (۱۳۹۲). نقش و کارکرد خانواده در گرایش دانشجویان به اعتیاد و سوء مصرف مواد. *فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زابل*، ۵ (۴)، ۶۷-۵۹.
- طباطبائی چهر، محبوبه؛ ابراهیمی ثانی، ابراهیم و مرتضوی، حامد (۱۳۹۲). اثربخشی روان‌درمانی گروهی شناختی-رفتاری در تغییر باورهای غیرمنطقی افراد معتاد. *مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی*، ۴ (۳)، ۴۳۰-۴۱۹.
- عسگری، پرویز؛ صفرزاده، سحر و قاسمی مفرد، مریم (۱۳۹۰). رابطه جو عاطفی خانواده و جهت‌گیری مذهبی با گرایش به اعتیاد. *فصلنامه مطالعات اسلام و روانشناسی*، ۵ (۸)، ۷-۲۶.
- عفتی دیوشلی، مرضیه؛ کافی ماسوله، موسی و دل‌آذر، ربابه (۱۳۹۰). رابطه سلامت روان و کیفیت زندگی در افراد وابسته به مواد. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۶ (۲۲)، ۶۴-۵۵.

علیزاده، ابراهیم و دهقان نیری، طیبه (۱۳۹۵). پیش‌بینی ابعاد نگرش مثبت به مواد مخدر در دانش‌آموزان نوجوان: تحلیل رگرسیون چند متغیره و رگرسیون چند گانه. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۰ (۳۷)، ۷۴-۵۹. فریدکیان، سیما (۱۳۸۹). بررسی اختلال در کارکردهای خانواده و تأثیر آن بر اعتیاد فرزندان. *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۲ (۱)، ۲۰۲-۱۷۹.

کاپلان، هارولد و سادوک، بنیامین (۱۳۸۹). ترجمه پورافکاری، خلاصه روانپزشکی و علوم رفتاری - روانپزشکی بالینی. جلد اول، تهران: شهر آب.

گنجی، حمزه؛ رهنمای نمین، مریم و شریفی، حسن پاشا (۱۳۹۳). پیش‌بینی گرایش نوجوانان به اعتیاد بر اساس ویژگی‌های شخصیتی و شیوه‌های فرزندپروری به منظور ارائه‌ی مدلی برای پیشگیری. *فصلنامه اندیشه و رفتار*، ۹ (۳۳)، ۴۷-۵۶.

محمدی، کوروش (۱۳۸۷). *مواد مخدر و اعتیاد به آن انواع، سبب شناسی و پیشگیری*. اصفهان: هنرهای زیبا. موسوی شوشتی، مژگان (۱۳۸۱). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با سازگاری فردی - اجتماعی و عملکرد تحصیلی. *مجله علوم تربیتی و روان شناسی*، ۹ (۳)، ۸۶-۷۰.

موسوی نسب، سید محمد حسین؛ شمس‌الدینی لری، لطیفه و منصوری، زهرا (۱۳۹۴). بررسی نقش واسطه‌ای رضایت از زندگی در رابطه بین راهبردهای مقابله با استرس و نگرش به اعتیاد. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۹ (۳۳)، ۴۱-۵۵.

میرزائی تشنیزی، پیروش؛ پورشهریاری، مه‌سیما و شیبانی، ام‌البنین (۱۳۸۸). مقایسه اثربخشی آموزش برنامه بهزیستی ذهنی و روش شناختی - رفتاری فوردایس در کاهش میزان افسردگی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر اصفهان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد*، ۱۷ (۴)، ۳۰۲-۲۹۱.

نعامی، عبدالزهرا و پیمان‌نیا، بهرام (۱۳۹۳). تحلیل نقش جو عاطفی خانواده بر خودپنداره در نوجوانان بزهکار. *مجله طب انتظامی*، ۳ (۳)، ۱۴۰-۱۳۵.

نوابی نژاد، شکوه (۱۳۷۷). *رفتار بهنجار و نابهنجار کودکان و نوجوانان و راه‌های پیشگیری و درمان ناهنجاری‌ها*. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.

Alhyas, L., Al Ozaibi, N., Elarabi, H., El-Kashef, A., Wanigaratne, S., Almarzouqi, A., Alhosani, A & Al Ghaferi, H. (2015). Adolescents' perception of substance use and factors influencing its use: a qualitative study in Abu Dhabi. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 6(2), 1-12.

Babst, D. V., Deren, S., Schmeidler, J., Lipton, D. S & Dembo, R. (1978). A study of family affinity and substance use. *Journal of Drug Education*, 8(1), 29-40.

Cottrell, L., Yu, S., Liu, H., Deveaux, L., Lunn, S., Bain, R. M & Stanton, B. (2007). Gender-based model comparisons of maternal values, monitoring, communication, and early adolescent risk behavior. *Journal of Adolescent Health*, 41(4), 371-379.

Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55(1), 34-43.

Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.

- Grant, T., Huggins, J., Graham, J. C., Ernst, C., Whitney, N & Wilson, D. (2011). Maternal substance abuse and disrupted parenting: Distinguishing mothers who keep their children from those who do not. *Children and Youth Services Review, 33(11)*, 2176-2185.
- Hummel, A., Shelton, K. H., Heron, J., Moore, L & Bree, M. (2013). A systematic review of the relationships between family functioning, pubertal timing and adolescent substance use. *Addiction, 108(3)*, 487-496.
- Kiesner, J & Kerr, M. (2004). Families, peers, and contexts as multiple determinants of adolescent problem behavior. *Journal of Adolescence, 27(5)*, 493-495.
- Matherne, M. M & Thomas, A. (2001). Family environment as a predictor of adolescent delinquency. *Adolescence, 36(144)*, 655-665.
- Meunier, J. C., Roskam, I., Stievenart, M., van de Moortele, G., Browne, D. T & Kumar, A. (2011). Externalizing behavior trajectories: The role of parenting, sibling relationships and child personality. *Journal of Applied Developmental Psychology, 32(1)*, 20-33.
- Parsai, M., Voisine, S., Marsiglia, F. F., Kulis, S & Nieri, T. (2009). The protective and risk effects of parents and peers on substance use, attitudes, and behaviors of Mexican and Mexican American female and male adolescents. *Youth & Society, 40(3)*, 353-376.
- Selnow, G. W. (1987). Parent-child relationships and single and two parent families: Implications for substance usage. *Journal of drug education, 17(4)*, 315-326.
- Shek, D. T & Leung, H. (2013). Positive youth development, life satisfaction, and problem behaviors of adolescents in intact and non-intact families in Hong Kong. *Frontiers in pediatrics, 1 (18)*, 1- 10.
- Simons, R. L & Robertson, J. F. (1989). The impact of parenting factors, deviant peers, and coping style upon adolescent drug use. *Family Relations, 38*, 273-281.
- Sourizaei, M., Khalatbari, J., Keikhayfarzaneh, M. M & Raisifard, R. (2011). The prevention of drug abuse, methods, challenges and researches. *Indian Journal of Science and Technology, 4(8)*, 1000-1003.
- Tanaka, M., Afifi, T. O., Wathen, C. N., Boyle, M. H & MacMillan, H. L. (2015). Evaluation of sex differences in health-related quality of life outcomes associated with child abuse: Results from the Ontario Child Health Study. *Epidemiology and psychiatric sciences, 24(4)*, 353-363.
- Tartaglia, S., Miglietta, A & Gattino, S. (2017). Life Satisfaction and Cannabis Use: A Study on Young Adults. *Journal of Happiness Studies, 18(3)*, 709-718.
- Thimm, J. C. (2010). Personality and early maladaptive schemas: A five-factor model perspective. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry, 41(4)*, 373-380.
- Wainright, J. L & Patterson, C. J. (2006). Delinquency, victimization, and substance use among adolescents with female same-sex parents. *Journal of Family Psychology, 20(3)*, 526-530.